

DOPIS LÉKAŘI¹

David Hume

Vážený pane,

Jelikož neznáte tento rukopis, nejspíše budete hledat na konci tohoto dopisu podpis a, až ho nenaleznete, určitě se podivíte, jak podivně se na Vás obracím. Hned zkraje se Vám za to musím omluvit. Abych Vás přesvědčil o tom, že máte věnovat následujícím řádkům trochu pozornosti, musím říci, že Vám to umožní vykonat velmi dobrý skutek. Lepší důvod, myslím, nemohu uvést. Není třeba zmiňovat, že jsem Váš krajan, Skot, neboť i bez tohoto pouta se odvažuji doufat ve Vaši vstřícnost, i když vůči naprostému cizinci, jako jsem já. Chci Vás poprosit, zda byste mi neprokázal laskavost a neporadil mi. Není třeba vysvětlovat, proč se obracím právě na Vás. Jelikož uspokojivou odpověď mi může poskytnout pouze schopný lékař, člověk vzděláný, ducha, zdravého rozumu a mimořádné lidskosti, přál bych si, aby mi štěstěna ukázala více lidí, v nichž se tyto vlastnosti snoubí, a nechala mne nějakou dobu mezi nimi váhat. To říkám naprosto upřímně, aniž bych měl v úmyslu Vám lichotit. Může se sice zdát, že na začátku tak neobvyklého dopisu je zapotřebí říkat nějaké důvtipné věci, abych si tím zajistil Vaši přízeň a odstranil předsudky, které byste proti němu mohl mít, avšak takový pokus o důvtip by se neshodoval se současným stavem mé mysli, v němž, jak musím připustit, nejsem prost obav ohledně toho, jaký úsudek si o mně uděláte. Jelikož však věřím ve Vaši nepředpojatost a laskavost, pokročím bez dalšího uvozování dále a popíšu Vám svůj současný zdravotní stav. Aby bylo moje sdělení účinnější, vylíčím Vám vlastně svůj život. Až skončím, snadno pochopíte, proč tajím své jméno.

¹ Přeloženo podle D. Hume, *To Dr George Cheyne. March or April 1734*, in: *týž, The Letters of David Hume*, I, vyd. J. Y. T. Greig, Oxford 1932, str. 12–18. Ke kontextu vzniku dopisu viz H. Janoušek, *Nemoc mladého Huma a filosofická krize*, str. 81–104 v tomto čísle časopisu. Všechny poznámky v textu jsou poznámky překladatele.

Měl byste tedy vědět, že od nejútlejšího mládí jsem pocíťoval sklon k literatuře a vzdělání. Jelikož ve Skotsku naše universitní výuka, která zahrnuje sotva něco jiného než jazyky, obvykle končí ve čtrnáctém či patnáctém roce věku, byla mi následně ponechána svobodná volba ve výběru literatury. Zjistil jsem, že se skoro stejnou měrou kloním jak k myslitelským a filosofickým dílům, tak k poezii a krásné literatuře. Každý, kdo je obeznámen s filosofy a autory kritických pojednání,² ví, že v těchto dvou vědách dosud není nic založeno a že neobsahují téměř nic jiného než nekonečné spory, a to i v těch nejzákladnějších bodech. Když jsem je prozkoumal, cítil jsem, jak se ve mně probouzí jistý bojovný duch, který se v těchto tématech nechce podrobovat žádné autoritě, nýbrž vede mne k tomu, abych hledal nějaký nový způsob, jakým by šlo stanovit pravdu. Po dlouhém studiu a přemítání, to mi bylo asi osmnáct let, se zdálo, že se přede mnou konečně otevírá nová krajina myšlení, která mne naprosto uchvátila a přiměla mne vzdát se s horlivostí příznačnou pro mladíka všech radovánek a zaměstnání, abych se mohl oddávat jen jí. Právo, které jsem si zvolil jako povolání, mi připadalo odpuzující a vůbec jsem si nedokázal představit, že bych se ve světě měl pokoušet o štěstí jinak než jako učenec a filosof. Několik měsíců jsem zcela šťastně žil tímto způsobem života, až konečně někdy na začátku září 1729 všechna moje horlivost náhle pominula a já nadále nebyl schopen uvést svou mysl do onoho vytržení, které mi předtím poskytovalo tak neskonale potěšení. Když jsem odložil knihy stranou, necítil jsem však žádnou nevolnost či vyčerpání, a proto mi vůbec nepřišlo na mysl, že na vině by zde mohl být nějaký tělesný neduh, nýbrž domníval jsem se, že moje netečnost plyne z líné povahy, kterou musím překonat zdvojnásobením svého úsilí. Devět měsíců jsem setrval v tomto stavu, který mi byl, jak si jistě dovedete představit, krajně nepřijemný, ovšem nezhoršoval se, což byl malý zázrak.

Ještě jedna okolnost však přispěla k plýtvání životními hybateli³ a přivolala na mne mou nemoc. Jelikož jsem přečetl mnoho morálních

² „Criticism“ – pojednání o povaze, účinku a správném stylu krásných umění – hudby, sochařství, malířství a krásné literatury.

³ „Spirits“ – výraz „spirits“ či alternativně „animal spirits“ měl zejména fyziologické konotace. Tento termín v návaznosti na Descarta a Malebranche, z nichž Hume čerpá, neoznačoval v Humově době ani nic duchovního v protikladu k materiálnímu, ani (u Huma) něco pouze živočišného v protikladu k vyšším, intelektuálním činnostem duše, nýbrž v návaznosti na starověký materialismus označoval jemné materiální částice či atomy. Tyto částice jakožto činitelé či hybatelé v nervové soustavě přenášejí podráždění smyslových orgánů do mozku, zapřičiňují rekonfigurace

pojednání, mezi jinými Cicerona, Seneku či Plútarcha, a jejich krásná líčení ctnosti a filosofie na mne mocně zapůsobila, pustil jsem se kromě vylepšování rozumu a uvažování také do vylepšování své povahy a vůle. Neustále jsem se různými úvahami obrňoval proti smrti, chudobě, studu, bolesti a všem dalším životním pohromám. Tyto úvahy jsou nepochybně velice užitečné, když se pojí s aktivním způsobem života, protože životní události vtisknou myšlenku, která se spolu s nimi naskytne, do duše a hluboce na ni zapůsobí. V osamění však sotva vedou k něčemu jinému než mrhání duševní energií. Síla mysli nenaráží na odpor a míří do prázdna, kde tak jako úder, který se minul cílem, vychází zcela naprázdno. O tom všem mne ovšem zkušenost poučila až poté, co jsem si – aniž bych si to uvědomoval – zničil zdraví.

Na mých rukách se během první zimy, v níž propukla má nemoc, objevily skvrny od kurdějí. Konzultoval jsem ohledně nich velmi vzdělaného lékaře, který mi dal jistý lék, jenž mne těchto příznaků zbavil. Zároveň mne varoval před vzlínáním tělesných par.⁴ Ačkoli jsem se potýkal s obtížemi, měl jsem za to, že vyjma mírných kurdějí mi tato či nějaká jiná nemoc vůbec nehrozí, a tak jsem jeho radou pohrdnul. Konečně zhruba v dubnu 1730, když mi bylo devatenáct let, se výrazně zhoršil symptom, kterého jsem si částečně všímal již od počátku. Nevzbuzoval sice nevolnost, ale jeho nezvyklost mne přiměla vyhledat radu. Jednalo se o to, čemu se říká ptyalismus čili nadměrné slinění. Když jsem se o tom zmínil svému lékaři, zasmál se a řekl mi, že nyní jsme bratři, protože skutečně trpím nemocí učených. Nebylo však snadné mne o tom přesvědčit, protože jsem na sobě vůbec nepozoroval ochabnutí životních hybatelů, na které si lidé trpící tímto neduhem tolik stěžují. Na jeho radu jsem nicméně podstoupil kůru žaludečnickými kapkami a tabletami proti hysterii, pil denně anglickou pintu klaretu a jezdil devět až deset skotských mil na koni. To jsem následně činil sedm měsíců.

I když jsem litoval toho, že musím zápasit s tak vleklou nemocí, její rozpoznání mne do značné míry uklidnilo, neboť mne ujistilo o tom, že má předešlá netečnost nepramenila z nějaké vady povahy či ducha, nýbrž z nemoci, která může potkat každého. Začal jsem si dopřávat některé

mozkových drah a rozpohybovávají či oživují svaly těla. V textu překládáme „(animal) spirits“ termínem „životní hybatelé“.

⁴ „Vapors“ – doslova „výpary, páry“. Těžko přeložitelný výraz dobové medicíny, který se používal jako označení pro široké spektrum chorobných duševních projevů a přehnaných reakcí, které však ještě nejde označit za projevy šílenství. Tyto páry měly vzlínat či emanovat z vnitřních orgánů a narušovat mentální stabilitu pacienta.

požitky, studoval jsem s mírou a pouze tehdy, když jsem byl na vrcholu duševních sil, končil jsem dříve, než se dostavilo vyčerpání, a zbytek svého času jsem pak ubíjel, jak nejlépe jsem dovedl. Tímto způsobem jsem žil dostatečně spokojeně, a když jsem se další rok vrátil na zimu do města, zjistil jsem, že má duševní energie se mi více méně vrátila. I když mne při větším myšlenkovém rozletu náhle opouštěla, byl jsem přesto schopen značně pokročit s uskutečněním svých záměrů. Od počátku jsem jedl a žil velmi spořádaně a po celou tuto zimu jsem se držel pravidla jezdit dvakrát či třikrát týdně na koni a každý den se procházel. Po návratu na venkov, kde jsem mohl ve větším klidu znovu obnovit svou činnost, jsem proto očekával naprosté zotavení. V tom jsem se však velmi zmýlil. Následující léto, zhruba v květnu 1731, se ve mně probudila nezářící chuť k jídlu a stejně tak rychlé trávení, což jsem nejprve považoval za dobré znamení. Ke svému značnému překvapení jsem však zjistil, že se mi jejich vinou vrátilo bušení srdce, které jsem předtím pocíťoval jen zřídka. Tato chuť k jídlu nicméně měla ten neobvyklý následek, že jsem extrémně přibral na váze, takže jsem během šesti týdnů přešel z jedné krajnosti do druhé. Zatímco předtím jsem byl vysoký, štíhlý a vychrtlý, náhle se ze mne stal ten nejhřmotnější, nejrobustnější, nejzdravěji vypadající chlapík, jakého jste kdy viděl, červenolící a s dobrotivým výrazem. Své ježdění na koni a péči o zdraví jsem vždy omlouval strachem ze souchotin, o čemž můj zevnějšek každého snadno přesvědčil, a nyní mi všichni blahopřáli k naprostému uzdravení. Má chuť k jídlu postupně opadla, na památku mi však zůstalo stejné, ale méně výrazné bušení srdce a značná plynatost žaludku, která snadno vychází ven, aniž by zanechávala obvyklou nepříjemnou pachut'. Tyto příznaky však mne takřka vůbec netrápí. Jím a spím dobře, necítím žádnou ochablost duševní energie, či přinejmenším žádnou, kterou by necítil zcela zdravý člověk z příliš velké porce jídla či ze sezení v přílišné blízkosti ohně – a i tento stupeň ochablosti cítím velmi zřídka a téměř nikdy po ránu či dopoledne. Lidé, kteří se mnou sdílí domácnost a mají mne neustále na očích, nepozorují v mojí náladě sebemenší změny a spíše si myslí, že jsem nyní lepší společník než dříve, jelikož jsem se rozhodl trávit s nimi více svého času. To mi dodalo takovou naději, že jsem, kromě zimního období, skoro nikdy nevynechal vyjížďku na koni a minulé léto jsem podstoupil velmi namáhavý úkol. Každé ráno a dopoledne jsem cestoval osm mil tam a zpět k jednomu věhlasnému minerálnímu pramenu. Znovu jsem bral dvakrát denně žaludeční kapky a tablety proti hysterii spolu se šťávami proti kurdějím, avšak – kromě chvilkového zmírnění symptomů – bez jakéhokoliv významnějšího účinku.

Tímto jsem vám zcela vylíčil stav svého těla, a aniž bych se, jak by se patřilo, zdržoval omlouváním tak rozvláčeného příběhu, vyložím vám, v jakém stavu se po celou tuto dobu nacházela má mysl. Obojí, a to zejména u takové choroby, spolu úzce souvisí. Jelikož jsem nyní měl dostatek času a volna k tomu, abych zchladil svou vznícenou představivost, začal jsem vážně uvažovat o tom, jak bych měl ve svých filosofických zkoumáních postupovat. Zjistil jsem, že morální filosofii,⁵ kterou nám předali antičtí myslitelé, zatěžuje stejný nedostatek, kterým se vyznačovala jejich přírodní filosofie. Je totiž zcela hypotetická a závisí spíše na vynalézavosti než na zkušenosti. Všichni tito myslitelé se při budování svých systémů ctnosti a neřesti radili se svou fantazií, aniž by brali v potaz lidskou přirozenost, na níž musí záviset všechny závěry morální filosofie. Rozhodl jsem se tedy, že právě ona bude tvořit základní předmět mého zkoumání a zdroj, z něhož odvodím všechny pravdy jak kritiky, tak morální filosofie. Jsem naprosto pevně přesvědčen, že většina filosofů minulosti podlehla velikosti vlastního ducha a že v tomto zkoumání není k úspěchu zapotřebí nic víc než vzdát se všech předsudků pramenících z vlastních názorů nebo z názorů druhých lidí. To je alespoň vše, čeho se musím držet, abych se dobral pravdy ve svých úvahách, které se rozrostly natolik, že během těchto tří let jsem, jak mohu konstatovat, popsal mnoho archů papíru, které neobsahují nic než mé vlastní objevy. Připočteme-li četbu nejvyhlášenějších děl v latině, francouzštině a angličtině a osvojení si italštiny, mohl byste to považovat za dostatečné zaměstnání pro zcela zdravého člověka a také by tomu tak bylo, kdyby to k něčemu vedlo. Má nemoc si však vyžádala krutou daň. Shledal jsem, že nedokážu sledovat jediný řetězec úvah na jeden zátaž, aniž bych se často zastavoval a příležitostně odpočíval při pohledu na jiné věci. Navzdory této překážce jsem shromáždil hrubý materiál, který by vydal na mnoho svazků. Když ho však mám převést do slov, kdy si musí člověk lépe zpřítomnit ideu, kterou pochopil v obrysu, aby ji promyslel i do těch nejmenších detailů, a přitom ji musí stále udržovat v mysli, aby tyto části zaznamenal ve správném pořadí, zjistil jsem, že to nedokážu a že mé síly na takto náročný úkol nestačí. V tom je mé největší neštěstí. Ztratil jsem naději, že své názory podám natolik elegantně a vybroušeně, abych k sobě přitáhl pozornost učeného světa, a raději budu žít a zemřu v zapomnění, než abych je plodil zmrzačené a nedokonalé.

⁵ „Moral philosophy“ – filosofie člověka včetně etiky, estetiky a nauk, které dnes spadají pod humanitní vědy.

Nepamatuji si, že bych kdy slyšel o podobně hořkém zklamání. Tím více mne v mé situaci skličuje, jak málo mi schází k úplnému zdraví. Starosti mi dělá spíše ochablost než skleslost životních hybatelů a moje nemoc má podle všeho k běžnému vzlínání tělesných par tak daleko, jako slabost nervů k šílenství.

Všiml jsem si, že když francouzští mystici a naši místní fanatici ve svých spisech popisují vývoj stavu svých duší, zmiňují netečnost a ztrátu duševních sil, jež se často vrací a jež některé z nich zpočátku mnoho let trápí. Jelikož tento typ zanícení zcela závisí na síle vášní, a v posledku tedy na životních hybatelích, často jsem myslíval na to, že jejich a můj případ si do značné míry odpovídají a že jejich extatické uctívání může narušit stavbu nervů a mozku podobně jako hluboké úvahy a vřelost či nadšení, které od nich nelze oddělit.

Ať je to jakkoliv, nezotavil jsem se tak dobře, jak nám to o sobě tito lidé obvykle tvrdí, či lépe řečeno – začal jsem si zoufat, zda se vůbec někdy uzdravím. Jediné útočiště před melancholií, která mi při takto bezúspěšných vyhlídkách hrozila, mi poskytovaly rozmrzelé úvahy o marnosti světa a veškeré lidské slávy. Zjistil jsem však, že ať již lze tyto názory považovat za jakkoliv oprávněné, mohou být upřímné pouze u lidí, jichž se svět a sláva týkají. Když jsem si uvědomil, že veškerá moje filosofie mne za této situace nikdy neuspokojí, začal jsem hledat půdu pod nohama. Jelikož mne povzbudily příklady uzdravení v těžších případech průběhu tohoto onemocnění a také ujišťování mých lékařů, jal jsem se přemýšlet o něčem účinnějším, než byly věci, které jsem dosud vyzkoušel. Zjistil jsem, že právě tak jako jsou studium a nečinnost dvě věci, které tuto chorobu velmi zhoršují, jsou zaměstnání a rozptýlení dvě věci, které velmi prospívají. Také jsem pochopil, že jsem celý svůj čas trávil ve společnosti špatné dvojice s téměř úplným vyloučením dobré. I když učenécké ambice budu mít, dokud budu dýchat, rozhodl jsem se vyhledat aktivnější způsob života a na chvíli je odložit, abych se tím účinněji mohl vrátit k jejich uskutečnění.

Bylo patrné, že má volba je omezena na dvě životní možnosti, být vychovatelem provázejícím schovance na cestách, anebo obchodníkem. První volba, kromě toho, že zahrnuje v jistých ohledech nečinný život, mi, jak jsem zjistil, nevyhovuje. V usedlém a odloučeném způsobu života a při mé plaché povaze a skromných životních poměrech jsem si příliš nezvykl na velkou společnost a nezískal jsem ani dostatek sebedůvěry a znalosti světa, abych se mohl tímto způsobem pokoušet o štěstí a být nějak užitečný. Svou volbu jsem tudíž obrátil k obchodu. Dostal jsem doporučení pro významného obchodníka v Bristolu a zrovna tam

pospíchám, odhodlám zapomenout na sebe a na celou svoji minulost, vrhnout se, jak jen to jde, do tohoto způsobu života a protloukat se světem od pólu k pólu, dokud mne má nemoc neopustí.

Jelikož cestou do Bristolu projíždím Londýnem, rozhodl jsem se, pokud je to možné, získat Vaši radu, i když o ni usiluji tímto absurdním způsobem. Přestože lékaři, s nimiž jsem se radil, byli schopní, žádný z nich se nedokázal přiblížit k jádru mé nemoci, protože nebyli příliš učení ve věcech přesahujících jejich obor a neznali tato konkrétní hnutí mysli. Vaše sláva Vás více než kohokoliv jiného povolává k tomu, abyste rozptýlil mé pochybnosti. Jde mi o to, získat od někoho radu, jíž bych se mohl držet mezi množstvím nejrůznějších obav a nadějí, které podobně dlouhou nemoc provází. Doufám, že jsem příznaky popsal dostatečně podrobně na to, abyste věc mohl posoudit. Možná, že jsem zašel až do příliš velkých podrobností. Jistě víte, že mezi příznaky této nemoci patří záliba v jejím popisování a ve stěžování si na ni.

Chtěl bych se ve vši účtět zeptat na tyto otázky: Znáte mezi všemi těmi učenci, s nimiž se stýkáte, někoho, kdo by byl stejně postižen? Mohu vůbec doufat v uzdravení? Budu na něj muset čekat ještě dlouho? Bude moje uzdravení někdy úplné a obnoví se má duševní energie v původní razanci a síle, které vydrží námahu spojenou s hlubokým a obtížným⁶ myšlením? Zvolil jsem správný způsob léčby? Mám za to, že jsem použil všechny vhodné léky a není třeba je proto znovu připomínat.⁷

Přeložil Hynek Janoušek

⁶ „Abstruse thinking“ – Hume hned v úvodu své prvotiny *Pojednání o lidské přirozenosti* ohlašuje, že pravou filosofií týkající se principů lidské přirozenosti zakládá náročná a obtížná (abstruse) argumentace, která neslouží k pobavení čtenáře. Viz D. Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, I, *Rozum*, přel. H. Janoušek, Praha 2015, str. 62.

⁷ Tento text je výstupem grantového projektu GAČR 17-06904S *Meze rozumu ve věku rozumu: spory ve filosofii 18. století*, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové a na Filosofickém ústavu AV ČR.